

Beschouwing

Deze democratie kan zoveel beter

Hoe verbeteren we de Nederlandse democratie? Met de verkiezingen in aantocht vroeg de Volkskrant vijfhonderd wetenschappers voorstellen te doen en stelde een jury samen. Die koos de zeven beste ideeën.

Door **Michiel Hulshof**, **Frake Schermer** en **Menno van der Veen**

Illustraties **Nouch**

Het democratisch stelsel kraakt en piept. Twee op de drie Nederlanders hebben geen of weinig vertrouwen in de Tweede Kamer, blijkt uit CBS-onderzoek. Overal in Europa brengen referendumuitslagen bestuurders in de problemen.

En in de Verenigde Staten heeft Donald Trump een aanval ingezet op zo'n beetje alle democratische instituties. De president gelooft niet in de integriteit van de rechterlijke macht, de onafhankelijke journalistiek of het kiessysteem dat hij *rigged* noemt en waarbij fraude eerder regel zou zijn dan uitzondering.

Met strategiebureau Tertium, dat zich specialiseert in nieuwe vormen van participatie, gaat *de Volkskrant* op zoek naar ideeën die de democratie in Nederland kunnen verbeteren. In aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen stuurde Tertium een oproep naar vijfhonderd wetenschappers uit verschillende vakgebieden om zelf voorstellen aan te dragen of briljante

plannen van collega-wetenschappers te nomineren. Het mondde uit in een longlist van achttien interessante, verrassende en soms radicale oplossingen.

Om te testen of de ideeën ook in de praktijk kunnen werken, legden we ze – geanonimiseerd – voor aan een zeskoppige jury: een opiniepeiler, een voormalig Kamerlid, een trendwatcher, een hoogleeraar, een politiek journalist en een cultureel ondernemer (zie kader). Op basis van hun rapportcijfers selecteerden we de zeven voorstellen die onze democratie in de praktijk het meest zouden kunnen verbeteren.

Een overzicht met de volledige teksten van alle inzendingen vindt u op de website van *de Volkskrant*. ►

JURYLEDEN

Marleen Stikker

Directeur en medeoprichter van De Waag Society in Amsterdam, pionier op het gebied van digitale media

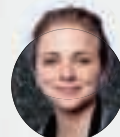
Maurice de Hond

Opiniepeiler en oprichter van de eerste Nederlandse iPad-scholen

Farid Tabarki

Tijdgeestonderzoeker, trendwatcher en oprichter van Studio Zeitgeist

Myrthe Hilkens

Journalist en voormalig Kamerlid voor de Partij van de Arbeid

Peter Sloot

Hoogleraar computational science en directeur van het Institute for Advanced Studies van de Universiteit van Amsterdam

Raoul du Pré

Chef politieke redactie van de Volkskrant

OPMERKELIJKE AFGEVALLEN VOORSTELLEN

Ook onder de oplossingen die de topzeven niet haalden, bevinden zich opmerkelijke en prikkelende voorstellen. Zo schetst Tibor Bosse, universitair hoofddocent kunstmatige intelligentie aan de Vrije Universiteit, het plan voor een Super Stemwijzer. Op basis van iemands persoonlijke opvattingen over zorg, veiligheid of belastingen 'voorspelt' deze Super Stemwijzer hoe de samenleving zich dan zou ontwikkelen. 'Zo kunnen kiezers zelf onderzoeken welke hypothetische samenleving hen het meest aanspreekt en een politicus zoeken die daarbij past.' Maar de jury ziet veel bezwaren. 'Het blijft een black box voor de kiezer', meent opiniepeiler Maurice de Hond. 'Het gaat er ten onrechte vanuit dat software neutraal is', zegt digitaal pionier Marleen Stikker, directeur van de Waag Society.

Het voorstel van Louise Fresco, bestuursvoorzitter van de universiteit Wageningen, haalt de juryselectie evenmin. Zij speculeerde onlangs in NRC dat verkiezingen kunnen worden vervangen door kunstmatige intelligentie. Fresco voorziet dat computers onze persoonlijke politieke voorkeuren binnenkort prima kunnen voorspellen, misschien zelfs beter dan wijzelf. 'Zeg me wat u koopt, wat u eet en wie uw Facebook-vrienden zijn en ik zeg of en wat u stemt.'

Fresco filosofeert nog een stap verder: zou je niet de hele regering moeten vervangen door een programma van kunstmatige intelligentie? 'Snelle zelflerende programma's analyseren momen-

Meer politiek entertainment

Probleem Nederlanders begrijpen het politieke proces niet meer.

Oplossing Maak meer programma's zoals *Borgen* en *Zondag met Lubach*.

Politicooloog en communicatiewetenschapper Mark Boukes noemt het 'essentieel' dat meer Nederlanders zich betrokken voelen bij de politiek. Tot tien jaar geleden lazen de meeste Nederlanders nog een krant of keken naar het journaal. Daardoor snapten ze beter dat politici soms impopulaire maatregelen moeten nemen. Nu oplage- en kijkcijfers dalen, 'trekken steeds meer mensen zich terug in hun comfortabele filterbubbeltjes' op het internet. Ook omzeilen ze de nieuwsmedia om zich te laven aan 'meer gemakkelijke mediavormen'.

Binnen de oorzaak ligt ook de oplossing, meent Boukes. 'Door politiek en entertainment te vermengen worden mensen tegelijkertijd vermaakt en steken ze iets op over politieke zaken.' Hij vindt dat omroepen het genre van politieke fictie (*Borgen*, *House of Cards*) en politieke satire (zoals *Zondag met Lubach* en *De Kwis*) flink moeten uitbreiden. 'Als democratie in spannende, informatieve en opiniërende vorm aan kijkers wordt voorgelegd, kan dat een brug slaan tussen de politiek en de niet-geëngageerde burger.'

Prima plan, vindt de jury. 'Ik zou het geweldig vinden', zegt opiniepeiler Maurice de Hond. Al betwijfelt hij nog of het veel effect zal hebben. Collega-jurylid Marleen Stikker, directeur van de Waag Society, denkt van wel. 'Kunst wordt vaak ingezet om een onderwerp aantrekkelijk te maken met behulp van verhalen, verbeelding of verlangen. Waarom ook niet?'

Vloeibare democratie

Probleem Kiezers zijn steeds minder tevreden over hun politici.

Oplossing Op elk onderwerp mogen burgers kiezen of ze zelf meestemmen of hun stem aan een afgevaardigde geven.

In heel Europa daalt de opkomst bij verkiezingen en loopt het aantal leden van politieke partijen terug, zegt politicologe Christina Zuber

van de universiteit van Konstanz. Daardoor krijgen populistische partijen een kans 'de politieke elite' te beschuldigen het contact met 'het volk' te zijn kwijtgeraakt.

Zuber pleit daarom voor *liquid democracy*, ook wel gedelegeerde democratie genoemd. Het werkt als volgt: voor elk beleidsterrein (immigratie, werkgelegenheid, onderwijs) kunnen burgers kiezen of ze zelf over een voorstel willen stemmen, of dat ze hun stem weggeven aan een afgevaardigde die ze vertrouwen. Ze kunnen hun 'gedelegeerde stem' op elk moment weer intrekken.

'Stel dat ik mezelf als expert beschouw op het gebied van onderwijs', zegt Zuber, 'dan kan ik zelf stemmen over alle onderwijsvoorstellen.' Dat hoeft niet het geval te zijn bij andere onderwerpen. 'Als het over de arbeidsmarkt gaat, geef ik mijn stem misschien liever aan George, die daar veel meer verstand van heeft.' George kan op zijn beurt beide stemmen (die van haar en die van hem) doorgeven aan een derde persoon die hij nog competentere vindt. 'Dit hele proces hoeft niet ingewikkeld te zijn: met behulp van een app kan het snel en efficiënt verlopen.'

In Australië is een initiatief gestart met de app Mivote, waarbij gebruikers een pushbericht ontvangen zodra er een nieuw beleidsvoorstel is. Ze kunnen dan aangeven of ze daarover willen stemmen. Volgens Zuber 'doorbreekt vloeibare democratie het onderscheid tussen een politieke elite en kiezers'. Mensen kunnen immers bij elk voorstel beslissen of ze zelf willen meestemmen of dat overlaten aan een vertegenwoordiger. Zo kan er moeilijk een elite ontstaan die het in de achterkamertjes onderling op een akkoordje gooit. 'Het leidt tot meer politieke participatie en ondermijnt tegelijkertijd de belangrijkste claim van populistische partijen.'

De jury is enthousiast over het voorstel. Volgens trendwatcher Farid Tabarki sluiten de 'vloeibare mandaten' uitstekend aan bij de ideeën van de briljante, onlangs overleden socioloog Zygmunt Bau-

man over onze 'in toenemende mate vloeibare samenleving'. Andere juryleden zien nog bezwaren. 'De gedachte van getrapte vertegenwoordiging bevalt me wel, zeker als het per onderwerp iemand anders kan zijn', zegt Stikker, 'maar een addertje onder het gras is dat niet iedereen even actief online is door tijdgebrek, desinteresse of doordat ze liever echt met mensen spreken.'

Nationale discussiedag

Probleem Te weinig mensen doen mee aan het publieke debat.

Oplossing Een vrije debatdag vóór elke verkiezing.

Volgens politiek filosoof Eva Reijman van de universiteit Wageningen staat de kwaliteit van het publieke debat onder druk. Haar medicijn tegen nepnieuws en massahysterie: ouderwetse, persoonlijke gesprekken over politiek. Ze stelt voor om in de week voorafgaand aan een verkiezing een nationale discussiedag te organiseren: 'Een verplichte vrije dag waarop in buurthuizen en scholen alle burgers meedoen aan discussies over de belangrijkste politieke thema's. Ook kunnen ze dan vertegenwoordigers van politieke partijen bevragen op hun standpunten.'

Het oorspronkelijke idee komt van de Amerikaanse politicologen James Fishkin en Bruce Ackerman. Een Nationale Discussiedag be-

KENNISCAFÉ FAIR KIEZEN

Is onze huidige manier van kiezen wel de beste?

Maandag 13 maart in De Balie, presentatie Volkskrant-journalist Martijn van Calmthout. debalie.nl

trekt alle Nederlanders bij het politieke debat en dwingt politiek en journalistiek zich te richten op de inhoud, denkt Reijman. 'Los daarvan is de symbolische waarde belangrijk: ja, de democratie is van iedereen, en we maken tijd voor politieke participatie.'

Meteen invoeren, vindt jurylid Myrthe Hilkens, journalist en voormalig PvdA-politicus. Tijdens de voorbereidingen van haar NTR-serie *What the Hague?!* (sinds donderdag op televisie) stuitte ze op een soortgelijk initiatief in Scandinavië: de Volksontmoeting, een meerdaags festival waarop Denen en Zweden met hun politici kunnen spreken over de stand van de democratie. 'Het is belangrijk dat we elkaar weer leren verstaan.' ►

4

Meer verplichte democratieles

Probleem Nederlanders weten niet goed hoe de democratische instituties werken.

Oplossing Leid kinderen op tot burgers.

Politiek econoom Paul Teule en hoogleraar milieu-ethiek Marc Davidson (beiden UvA) komen onafhankelijk van elkaar met een vergelijkbaar voorstel: meer democratie-onderwijs. Volgens Teule weet de gemiddelde Nederlander weinig over de belangrijke democratische instituties. 'Populisten kraken de media, de wetenschap, de rechterlijke macht en de politiek af. Daardoor staan onze kritische informatievoorziening en democratie onder druk.' Volgens hem wordt het tijd dat Nederlanders weer inzien welk 'geniaal systeem' de rechterlijke macht eigenlijk is. 'Het lost elk jaar een miljoen conflicten op een eerlijke manier op, zonder bloedver-

gieten.' Hetzelfde geldt voor de onafhankelijke pers en de wetenschap 'die voorkomen dat we in een feitenvrije omgeving leven.'

Davidson pleit voor een verplicht vak 'democratie en burgerschap' op school met dezelfde status als wiskunde, Nederlands of Engels. Teule pleit voor een forse uitbreiding van het aantal uren maatschappijleer, te beginnen op het vmbo. 'Dat moet zowel theoretisch als praktisch. Alle leerlingen zouden een keer een rechtszaak moeten bijwonen, of een dagje mee moeten lopen met een politicus, op een universiteit gaan kijken en een mediaredactie bezoeken.' Davidson voegt daaraan toe dat leerlingen hun kennis direct in de praktijk moeten kunnen brengen. 'Verlaag de kiesgerechtigde leeftijd naar 16.'

De jury kan zich in beide plei-

doeien vinden. Volgens De Hond zouden alle scholen meer aandacht moeten besteden aan democratie. Ook Stikker pleit voor meer *Bildung* en maatschappelijke stages, ook op havo en vwo. 'Of we de kiesgerechtigde leeftijd dan bij 16 of 18 leggen is minder belangrijk.'

3

Geef verbinders meer invloed

Probleem Verschillende groepen leven steeds meer langs elkaar heen.

Oplossing Betrek de 'verbinders van netwerken' bij democratische besluiten.

De samenleving is georganiseerd in zeer uiteenlopende groepen met elk hun eigen achtergronden, belangen en opvattingen. 'Deze netwerksamenleving is nog niet goed verwerkt in ons democratische stelsel', luidt de diagnose

van hoogleraar publieke innovatie Albert Meijer (Universiteit Utrecht). 'Grote groepen kiezers worden buiten de dominante netwerken gehouden – ze stemmen niet, doen niet aan inspraak en voelen zich niet gerepresenteerd.' Daarnaast zijn de verschillende netwerken losgekoppeld. 'Je ziet dat goed in het Democratische en Republikeinse Amerika. Mensen praten nauwelijks met het andere kamp.'

De democratie kan volgens Meijer worden versterkt door netwerken met elkaar te verbinden. Als voorbeeld noemt hij de multiculturele Utrechtse wijk Kanaleneiland, waar de overheid moeite heeft bewoners goed te bereiken. 'Een traditionele aanpak probeert het via gevestigde organisaties zoals de moskee of het buurtwerk.' Dat is niet meer van deze tijd vindt Meijer. 'In de netwerksamenleving kan dat anders en beter.'

De socioloog stelt voor met een wetenschappelijke analyse van sociale media alle contacten in Kanaleneiland in kaart brengen. 'Zo zie je precies welke bewoners veel verbindingen hebben met anderen in de buurt.' De gemeente Utrecht zou deze bewoners kunnen gebruiken als aanspreekpunt.

Daarnaast is ook een andere groep interessant: mensen die niet per se veel volgers hebben, maar zich wel in verschillende afgesloten sociale netwerken begeven (bijvoorbeeld met contacten in verschillende migrantengroepen). 'Dit zijn de verbinders.' Zij zorgen ervoor dat opinies in meerdere netwerken terechtkomen. Daarmee dragen ze bij aan het tegengaan van versplintering van de samenleving.

Volgens Stikker is het aannemelijk dat verbinders mensen kunnen mobiliseren. 'Door hen meer bij de politiek te betrekken krijg je een groter bereik. Bovendien maakt het besluitvorming op lokale schaal mogelijk.' Ook Du Pré vindt het een origineel idee. 'Al voorzie ik wel privacyproblemen.'

Probleem De natiestaat kan de grote problemen niet meer aan.

Oplossing De wereld moet worden geregeerd door burgemeesters.

De beroemde politicoloog Benjamin Barber van New York City University pleit sinds 2013 voor meer macht aan steden en burgemeesters. Volgens hem zijn landen niet langer opgewassen tegen de grote maatschappelijke uitdagingen van deze tijd zoals klimaatverandering, terrorisme of grote migratiestromen. 'Autonome natiestaten met keurig gescheiden rechtssystemen zijn ongelofelijk gedateerd en disfunctioneel', schrijft hij.

De oplossing ligt in de stad, meent Barber. 'Burgemeesters moeten de wereld regeren.' In feite doen ze dat al. 'Meer dan de helft van de wereldpopulatie leeft in stedelijke gebieden. Onder de oppervlakte wemelt het van de inter-

Terwijl landelijke politici bezig zijn met 'het uitdragen van ideologische theorieën', lossen burgemeesters concrete problemen op

stedelijke samenwerkingsverbanden en netwerken die zich bezighouden met klimaatverandering, veiligheid en migratie.'

Terwijl landelijke politici bezig zijn met 'het uitdragen van ideologische theorieën', lossen burgemeesters concrete problemen op. Of, zoals de New Yorkse oud-burgemeester La Guardia het verwoordde: 'Er is geen politiek-ideologische manier om het riool te repareren.'

Barber richtte eind vorig jaar in Den Haag het Global Parliament of Mayors op, waarbij 125 burgemeesters uit 60 landen zich hebben aangesloten.

Het idee dat het democratisch debat zich moet verplaatsen van de staat naar de stad kan op veel bijval rekenen van de jury. Tabarki: 'Samenwerkende steden met hun regio's lijken het beste niveau om een groot deel van de welvaart en het welzijn te organiseren.' Stikker: 'Het zou ook goed zijn als steden een rechtstreekse vertegenwoordiging in Europa krijgen.' De Hond voegt daar een voorwaarde aan toe: laat dan in godsnaam die burgemeesters democratisch gekozen worden. ►

► teel alle relevante beslissingen uit het verleden in alle landen, om af te leiden wat in bepaalde omstandigheden het beste resultaat geeft: de rente omlaag, belasting op vervuiling omhoog, softdrugs vrijgeven, huursubsidies afschaffen, een oorlog beginnen – of juist niet.'

Voor de jury komt dit experiment nog veel te vroeg. Jurylid en hoogleraar computational science Peter Sloot vindt het 'boeiend' dat zijn collega-wetenschappers veel verwachten van kunstmatige intelligentie, maar hij waarschuwt dat 'we nog maar nauwelijks begrijpen wat deze nieuwe technologieën teweeg kunnen brengen'. Interessant dus zeker, maar verstandig?

Sommige wetenschappers wijten de democratische problemen voornamelijk aan een onwetend en beïnvloedbaar electoraat. Volgens hoogleraar evolutionaire psychologie Mark van Vugt baseren we verkiezingen en referenda ten onrechte op het idee van de *wisdom of the crowd*: de aanname dat de massa het beter weet dan de elite. 'Dit verschijnsel treedt alleen op bij simpele vragen waarbij mensen onafhankelijk en zonder beïnvloeding hun keuze kunnen maken.' Aangezien daarvan bij verkiezingen geen sprake kan zijn, zoekt Van Vugt de oplossing in het versterken van de elite. Hij ziet wel iets in de oprichting van een topuniversiteit voor de bestuurders van morgen, à la *École Supérieure*, Oxford of Harvard. Jurylid Sloot, directeur van een nieuw wetenschappelijk topinstituut, vindt het een mooi plan. De andere juryleden klappen minder hard. Niks mis met goed onderwijs, vindt chef politiek van de Volkskrant Raoul du Pré, maar dit idee 'zal de kloof tussen volk en elite niet verkleinen.' ►

► **H**et predicaat 'democratieondermijnend' krijgt het voorstel van Jason Brennan van Georgetown University. In zijn boek *Against Democracy* pleit de politiek filosoof ervoor beter geïnformeerde kiezers meer stemrecht te geven dan kiezers die niet weten welke partijen er eigenlijk in de regering zitten. 'Wat was ook al weer de basis van democratie? Dat elke stem telt?', vraagt Stikker zich cynisch af. Voormalig Kamerlid Myrthe Hilkens oordeelt dat vrijheid ook inhoudt dat je 'de vrijheid hebt je niet te informeren'.

Intressanter vindt de jury het voorstel van hoogleraar psychologie Paul van Lange (VU). Op basis van wetenschappelijk onderzoek concludeert Van Lange dat het aantal partijen in de Tweede Kamer maximaal zeven mag zijn om goed met elkaar te kunnen overleggen. Het plan kent ook grote nadelen. 'Ons systeem van lage kiesdrempels vormt juist een uitstekende uitlaatklep voor protestbewegingen', denkt Du Pré.

Ronduit verdeeld is de jury over het voorstel van juriste Bregje Dijksterhuis (Hogeschool van Amsterdam) om meer Nederlanders te bereiken door een verkiezingsdebat te organiseren via sociale media. 'Zou er zeker moeten komen', vindt De Hond. 'Wil ik zien', sluit Du Pré zich aan. Sloot ziet dat anders: sociale media zijn volgens hem niet de oplossing, maar juist het probleem. 'De algoritmen plaatsen mensen in echokamers waardoor ze geen andersdenkenden meer tegenkomen. Laten we eerst dat aanpakken. Anders wordt het een vlek op een vlek.' ●

1 Alledaagse democratie

Probleem Partijprogramma's vertegenwoordigen niet al onze standpunten.

Oplossing Begin met democratie in het gezin, op het werk en in de buurt.

Onderzoeker duurzaamheidsbeleid Aysem Mert van de Vrije Universiteit vraagt zich af waar kiezers eigenlijk voor stemmen bij verkiezingen. 'Een visie? Een vertegenwoordiger? Een partijprogramma? Kan dat in onze complexe samenleving eigenlijk wel al onze standpunten op elk onderwerp verwoorden?' Volgens haar dwingen verkiezingen ons er voorname-lijk toe 'dat ene onderwerp of die ene frustratie' belangrijker te maken dan alle andere. Dat leidt tot vervreemding. 'We hebben zogenaamd macht, maar we staan machteloos als het gaat over belangrijke beslissingen die in onze naam worden genomen.'

Hoog tijd dus om de democratie uit het stemhokje te halen. 'We moeten democratie alledaags maken', zegt Mert. Samen beslissingen nemen begint in het gezin en op school vanaf jonge leeftijd - van samen beslissen wie de afwas doet tot waar het schoolreisje heen gaat. Is de thuissituatie eenmaal gedemocratiseerd, dan komt het werk aan de beurt. Mert pleit voor meer 'werkplaatsdemocratie', waarbij cruciale beslissingen in een bedrijf pas na overleg met alle werknemers worden genomen. 'In

sommige bedrijven worden managers zelfs gekozen door de werknemers. In het meest radicale geval schaft een bedrijf elke vorm van hiërarchie af.'

Nadat we meer democratie hebben toegelaten in ons dagelijks leven, kunnen we het ook stimuleren op buurt- en gemeenteniveau. 'Ik heb het dan bijvoorbeeld over de Burgerbegroting, waarbij inwoners elk jaar bij elkaar komen om de uitgaven in de wijk te discussiëren waar wel en niet geld aan wordt uitgegeven.'

Wat Mert betreft, is het cruciaal dat we meer debat en politieke tegenstellingen toelaten. 'We hoeven het niet overal over eens te zijn. We moeten experimenteren met talloze vormen van democratie, met vallen en opstaan.'

De winnaar sluit op alle fronten aan bij wat nu nodig is volgens de jury. 'Volledig mee eens', zegt Stikker. 'Den Haag is maar één onderdeel van de democratie.' Du Pré: 'Meer democratie op lokaal niveau is zeker nodig.' De Hond: 'De oplossing komt niet van boven, maar van onderen.' ●

VOLKSKRANT.NL

Voor een overzicht van alle 18 ideeën voor een betere democratie